

บทที่ 7

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ในบทที่ 4, 5 และ 6 ผู้เขียนได้สรุป วิเคราะห์บทบาทและความคิดเห็นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ตามประเด็นที่จำแนกไว้ สำหรับในบทที่ 7 นี้ ผู้เขียนจะได้สรุป วิเคราะห์ เพื่อหาคำตอบในประเด็นหลักคือ 1) ม.ร.ว.คึกฤทธิ์จะมีบทบาทและความคิดเห็นอย่างไรในฐานะที่เป็นนักหนังสือพิมพ์และเล่นการเมืองพร้อมกันไปด้วย เนื่องจากหน้าที่ประการสำคัญของนักหนังสือพิมพ์นั้นคือการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล และ 2) มีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อบทบาทและความคิดเห็นของม.ร.ว.คึกฤทธิ์เกี่ยวกับเสรีภาพและจริยธรรมของหนังสือพิมพ์ไทย

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เป็นนักการเมืองที่ไม่ควบคุม/รีดถอนเสรีภาพหนังสือพิมพ์

ขณะเดียวกันก็เป็นนักหนังสือพิมพ์ที่ไม่ได้เรียกร้องเสรีภาพให้หนังสือพิมพ์

เกี่ยวกับการควบคุมหนังสือพิมพ์ จะพบว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ในฐานะนักการเมือง มีทัศนะที่เป็นเสรีนิยมคนหนึ่ง มีความเปิดกว้างมากกว่านักการเมืองทั่วไป ที่มักจะมองหนังสือพิมพ์ในเชิงลบ ถึงแม้สมัยที่ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เป็นนายกรัฐมนตรี จะไม่ได้ยกเลิกปว.17 กฎหมายการพิมพ์อันเข้มงวดที่เป็น มรดกตกทอดมาจากยุคจอมพลสฤษดิ์ แต่ช่วงเวลานั้น หนังสือพิมพ์ก็ได้รับเสรีภาพในระดับสูง ไม่ปรากฏว่ามีคำสั่งปิดหนังสือพิมพ์แม้แต่ครั้งเดียว

ความอดทนอดกลั้นของม.ร.ว.คึกฤทธิ์นั้น สะท้อนผ่านอมตะวลีอันลือลั่น คือ
นักหนังสือพิมพ์

ต้องทำใจเหมือนภูเขาทอง

ถูกหมาเหี่ยวรดบ้าง ก็ไม่รู้สึก

สมัยเป็นนายกรัฐมนตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เคยให้สัมภาษณ์ รอน มอโร ตัวแทนจากนิตยสารรายสัปดาห์ Newsweek เกี่ยวกับสถานการณ์ความวุ่นวายของบ้านเมืองถึงขั้น

"ตำรวจพังบ้านนายกฯ" แม้ม.ร.ว.คึกฤทธิ์จะยอมรับว่าสถานการณ์มีความวุ่นวายอยู่จริง แต่ก็
ไม่เห็นด้วยกับการปิดหนังสือพิมพ์ เพื่อจัดการให้บ้านเมืองเข้าสู่ความสงบเรียบร้อย

ถาม ท่านแสดงปฏิกิริยาอย่างไรเมื่อตำรวจเข้าปล้นบ้าน และทำลายข้าวของเก่าแก่
ที่สะสมไว้

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ผมว่าเป็นความคิดของทารกไร้เดียงสา ที่จะแสดงปฏิกิริยาอะไรออกไป
ด้วยเหตุนี้ผมจึงให้อภัยพวกเขา ผมเป็นชาวพุทธ คุณก็รู้ว่าชาวพุทธนั้น
ถ้าจะว่าไปแล้วเป็นคนที่รักสันโดษที่สุดในโลก ฉะนั้นผมจึงไม่แค้นเลยแม้แต่น้อย
อย่างเช่นของเก่าแก่ที่ผมสะสมไว้ เมื่อถูกทำลายหมด ผมก็สามารถ
สะสมได้ใหม่และตอนนี้ผมรู้สึกตื่นเต้นที่ยังไม่รู้เลยว่าจะเริ่มต้นสะสมอะไรอีกดี

ถาม ที่เกิดการสไตรด์ขึ้นหลายครั้งนั้น มีผู้วิจารณ์ว่ารัฐบาลมีปฏิกิริยาชักช้า
ไม่ทันต่อเหตุการณ์ ท่านมีความเห็นอย่างไร

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ประเทศไทยกำลังผ่านยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่หน้าที่ของรัฐบาล
ก็คือ รักษาสันติภาพไว้ แม้ค่าของสันติภาพจะตีราคาได้เท่ากับของเก่าของ
นายกรัฐมนตรี ฉะนั้น สิ่งที่รัฐบาลกระทำลงไป ก็เพื่อให้ประชาชนได้มีเวลาคิด
และประพฤติปฏิบัติ นี่เป็นตัวอย่างของการแสดงความใจเย็น ไม่รุนแรงและ
การให้อภัย

ถาม ท่านคิดหรือว่าประชาธิปไตยตามระบอบรัฐสภาจะอยู่รอดในเมืองไทย

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ถ้ามันไปไม่รอด ไทยทั้งชาติก็ไม่รอดด้วย เราต้องทำให้มันรอด นี่แหละคือ
สิ่งที่รัฐบาลปัจจุบันกำลังทำอยู่ บางคนอาจคิดถึงเผด็จการทหารให้เข้าจัดการ
กับทุกสิ่งทุกอย่าง บางคนอาจกำลังคิดให้จับฝ่ายค้านหรือไม่ก็ปิดหนังสือพิมพ์
เสียเพื่อให้ประชาธิปไตยสัมฤทธิ์ผลผมคิดว่าคนพวกนี้ควรใจเย็นลงบ้าง" 264

ความน่าสนใจในบทสัมภาษณ์นี้มีอยู่มากไม่น้อย โดยเฉพาะที่ม.ร.ว.คึกฤทธิ์กล่าว
ถึงความเป็นชาวพุทธของตนเอง ซึ่งรู้จักการให้อภัย รวมถึงการตักเตือนผู้ที่คิดจะใช้ความเป็น
เผด็จการทหาร หรือคิดกำจัดฝ่ายค้านและหนังสือพิมพ์ เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยใน

264 วิลาศ มณีวัต, สนุกกับคึกฤทธิ์, แพรวสำนักพิมพ์, 2538 หน้า 72-74

บ้านเมื่อนั้น สะท้อนแนวคิดของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ในแง่ความเป็นสังคมตะวันออกได้อย่างดี กล่าวคือ เป็นสังคมที่ใช้ทางสายกลาง เน้นความประนีประนอม การให้อภัย และหลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่สุดโต่ง

มีเหตุการณ์สองเหตุการณ์ที่พอจะยืนยันแนวคิดของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ตรงจุดนี้

เหตุการณ์แรก : ไม่ให้ตำรวจแกะพวงหรีดที่ผู้ประท้วงแขวนไว้หน้าบ้าน

วันที่ 4 พฤษภาคม 2518 แนวร่วมนักศึกษาอาจารย์เพื่อชวามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประมาณ 30 คน นำพวงหรีดและโปสเตอร์ประนามม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ทอดทิ้งชวามาไปติดที่ประตูบ้านซอยสวนพลู และได้อ่านแถลงการณ์ที่ประตู นอกจากนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์จะไม่ตอบโต้แล้ว ยังสั่งไม่ให้ตำรวจแกะพวงหรีดและโปสเตอร์ออกอีกด้วย

เหตุการณ์ที่สอง : ไม่ให้ตำรวจใช้กำลังกับนักศึกษาอาชีวะที่บุกพังกรมศาสตร์ม.ร.ว.คึกฤทธิ์พูดถึงเหตุการณ์นี้ตอนไปปาฐกถาที่หอประชุมใหญ่จุฬาฯ ก่อนการฉายภาพยนตร์เรื่อง Mask Dance วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2521 ดังนี้

"ผู้บัญชาการตำรวจนครบาลก็รายงานกระผมว่า เวลานี้มีตำรวจพันคน มีปืนยิงเร็วพันกระบอก ครบมือพร้อมแล้ว ท่านนายกสั่งเมื่อไหร่ก็จะได้ออกปราบได้ กระผมมาคิดดู ในธรรมศาสตร์ก็ไม่มีใคร มีแต่ติก (อาจารย์และนักศึกษาหนีข้ามแม่น้ำไปอยู่ฝั่งโรงพยาบาลศิริราชแล้ว) ส่วนนักเรียนอาชีวะที่อยู่สนามหลวงมีเป็นหมื่น ถ้าตำรวจพันคน ถือปืนยิงเร็วเข้าไปมันก็จะเอาอะไรขว้างเอา ตำรวจก็เกิดโมโห ก็ต้องเกิดยิงกันขึ้น เด็กมันก็ตายเท่านั้น อาจจะเกิดสภาพอะไรอาจจะยิ่งกว่าวันที่ 6 ตุลาคมก็ได้ กระผมก็บอกผู้บัญชาการตำรวจนครบาลว่า คุณเก็บตำรวจของคุณไว้เถอะ ถ้ามันจะเข้าพังกรมศาสตร์ ติกพังมันซ่อมได้ แต่เด็กมันตายไปก็มันซ่อมไม่ได้ วันหลังพ่อแม่เขาจะมาเรียกเอาลูกคืนกับกระผม กระผมไม่รู้จะเอาที่ไหนไปให้เขาเพราะกระผมแก่แล้ว ก็เกิดเหตุการณ์ขึ้นธรรมศาสตร์พังไปนิดๆหน่อยๆ แล้วมันก็ซ่อมเสร็จแต่กระผมเสียชื่อมากในฐานะที่ไม่สามารถจะคุมสถานการณ์อะไรได้"

นอกจากสมัยเป็นนายกรัฐมนตรีแล้ว ช่วงเวลาอื่นๆ ท่าทีที่ไม่ตอบโต้ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ก็ยังปรากฏอยู่ตลอด เช่น

- ช่วงที่ม.ร.ว.คึกฤทธิ์วิจารณ์จอมพลป.อย่างดุเดือด ขณะเดียวกัน ก็ถูกหนังสือพิมพ์ในอุปการะของรัฐบาลโจมตีอย่างรุนแรง กรณีดังกล่าว มีผู้ถามม.ร.ว.คึกฤทธิ์ว่าจะจัดการกับบรรณาธิการหนังสือพิมพ์นั้นอย่างไร ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ตอบว่า

"ไม่จัดการอย่างไรทั้งสิ้น นักกฎหมายทุกคนก็ย่อมทราบดีว่าบทความต่างๆ เหล่านั้น หากผมจะฟ้องศาลเขาก็ไม่มีทางสู้มีแต่จะแพ้คดีไป ผมมีประวัติและอุดมการณ์อยู่ตลอดมาว่าจะส่งเสริมเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ หากฟ้องร้องไปก็จะถูกตราหน้าว่าเป็นคนกระทำการที่ขัดต่ออุดมการณ์ของตน ผมเห็นเสียหายยิ่งกว่า" 265

- กรณีถูกโจมตีจากคอลัมนิสต์ต่างฉบับ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ กล่าวว่า

"ผมไม่เคยไปตอบโต้กับคนเหล่านั้นหรอกเขาก็ตีผมมาเป็นสิบๆ ปีแล้ว นานๆ เขียนด่าคึกฤทธิ์ได้ทีก็ปลื้มใจว่าเก่งกาจ" 266

- ถูกสื่อมวลชนตั้งฉายาต่างๆ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ กล่าวว่า

"เพราะเขารู้ว่าผมไม่มีภัย ถ้าไปตั้งกับคนอื่นมันเจ็บตัวแต่กับผมไม่เคยมีเรื่องฟ้องร้องเขา ก็อยู่ด้วยกันด้วยความเห็นอกเห็นใจ มันเป็นกระสอบทรายนะ ชกเตะยังไงมันก็ไม่ชกตอบ" 267

265 ปัญหาประจำวัน, 18 เมษายน 2500

266 ไชยกลาง, กันยายน 2531 หน้า 103

267 ไชยกลาง, เมษายน 2529 หน้า 44

เกี่ยวกับการต่อสู้เรียกร้องเสรีภาพหนังสือพิมพ์ พบว่าม.ร.ว.คึกฤทธิ์ในฐานะนักหนังสือพิมพ์ เป็นนักปฏิบัตินิยม "ไม่ได้มองเสรีภาพในเชิงอุดมคติหรือต้องมีเสรีภาพเต็มที่ทางออกของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เมื่อถูกกริดรอนเสรีภาพไปก็คือ ใช้เสรีภาพเท่าที่มีอยู่ประชิดประชันเสียดสี มากกว่าจะใช้วิธีการต่อสู้เรียกร้องกับรัฐบาลโดยตรง

ส. ศิวลักษณ์ ปัญญาชนผู้ศึกษาบทบาทม.ร.ว.คึกฤทธิ์มาโดยตลอด ได้เขียนบทความ "ทำไมจึงไม่ควรเลือกคึกฤทธิ์" (ก่อนการเลือกตั้งทั่วไป 26 มกราคม 2518 ซึ่งม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เป็นหัวหน้าพรรคกิจสังคมและสมัครรับเลือกตั้งด้วยแต่ไม่ส่งผลกระทบมากนัก) เพื่อชี้ให้เห็นว่าม.ร.ว.คึกฤทธิ์ไม่ได้ยืนเคียงข้างต่อสู้กับประชาชนมาตั้งแต่แรก การต่อสู้ที่ผ่านมา นั้น เป็นเพียงการต่อสู้เพื่อตนเอง

"จริงอยู่คุณคึกฤทธิ์แสดงท่าทีคัดค้านรัฐบาล มาแทบทุกยุคทุกสมัย แต่นั่นเป็นท่าทีและโวหาร เขาคัดค้านเฉพาะเรื่องเปลือกเรื่องกะพี้มาต่างหาก เขาเคยต่อสู้ในประเด็นหลักประเด็นแก่นไม่ คุณคึกฤทธิ์เคยทำอะไรในเรื่องเสรีภาพของปวงชน และในเรื่องความยุติธรรมในสังคมแม้ในขณะที่บ้านเมืองไม่มีกฎหมายเป็นหลักคุณคึกฤทธิ์ก็ประจบนักการเมืองพวกนั้นอยู่อย่างใกล้ชิด เป็นแต่คุณคึกฤทธิ์แสวงหาและได้มาซึ่งเสรีภาพสำหรับตน และพวกของตน สยามรัฐเคยถูกรังแกอย่างไรบ้าง "ไม่ว่าจะในสมัยจอมพล ป. พลตำรวจเอก ผ. จอมพล ส. หรือจอมพล ถ. ในขณะที่หนังสือพิมพ์ร่วมสมัยถูกรังแก รังควาน แม้จนถูกปิด และนักหนังสือพิมพ์ถูกขังหรือถูกฆ่า โดยที่คุณคึกฤทธิ์คอยสมน้ำหน้าหรือสมคบกับผู้มีอำนาจ คอยกระทุ้งคนพวกนี้อยู่เนืองๆ"

ปัจจัยที่มีผลทำให้ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ "ไม่ควบคุม ไม่เรียกรอง"

จากการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อหาข้อสรุปพบว่า การที่บทบาทและความคิดเห็นของม.ร.ว.คึกฤทธิ์สามารถเปลี่ยนท่าทีจากหลักการเดิมอยู่ตลอดเวลา นั้น มีเงื่อนไขจากปัจจัยดังต่อไปนี้

1) ความเป็นผู้จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

กล่าวได้ว่าปัจจัยนี้มีอิทธิพลต่อความคิดพฤติกรรมตลอดชีวิตของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ การเขียน / พูด ปกป้องและเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ ถ้าเรามองจากสายตาคนรุ่นปัจจุบัน ก็จะเห็นเหมือนกันว่า เป็นเรื่องธรรมดาที่ปัญญาชนหลายคนก็ทำกันอยู่เป็นปรกติ แต่ถ้ามองตามสภาพทางประวัติศาสตร์ที่เป็นจริง คือกลับไปมองดูความตกต่ำ (กล่าวโดยเปรียบเทียบ) ของความนิยมชื่นชมในสถาบันพระมหากษัตริย์หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 จนถึงปี 2501 แล้ว จะพบว่าม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้ทำงานหนัก และสามารถสร้างผลงานได้อย่างทรงพลัง 268

อาวุธที่มีความแนบเนียนที่สุด และทรงอำนาจที่สุดของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ในการเผยแพร่แนวคิดกษัตริย์นิยมก็คือ นวนิยายเรื่อง "สี่แผ่นดิน" ตัวละครต่างๆถูกม.ร.ว.คึกฤทธิ์สร้างขึ้นเพื่อให้เป็นตัวแทนของปฏิกิริยาต่างๆกัน "อัน" คือทหารที่จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่ในทรรศนะของผู้มองโลกด้วยความเที่ยงธรรมเช่นออด อันก็มีคุณสมบัติคือ "plus royaliste que le roi" ในด้านครอบครัว อันเป็นตัวละครสำคัญที่ช่วยเสริมคุณสมบัติของพลอยให้เด่นชัดในเรื่องความยุติธรรม ความมีมนุษยธรรมระหว่างแม่เลี้ยงต่อลูกเลี้ยง "อัน" คือนักศึกษาผู้ก้าวหน้า ต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตย แต่คุณสมบัติพื้นฐานของนักประชาธิปไตยคือ การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่ปรากฏมีในตัวอัน" 269

268 วิทยากร เชียงกูร, ศึกษาบทบาทและความคิดม.ร.ว.คึกฤทธิ์, หน้า 42

269 นิยะดา เหล่าสุนทร, พินิจวรรณกรรม 2535 หน้า 275

ถ้าเข้าใจถึงความเป็นผู้จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ในเบื้องต้นแล้ว ก็จะทำให้เข้าใจบทบาท ความคิด การตัดสินใจของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ในเหตุการณ์ทางการเมืองต่างๆ ง่ายขึ้นว่า เพราะเหตุใด

- ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ จึงแสดงจุดยืนทางการเมือง เป็นปฏิปักษ์กับคณะราษฎร (ซึ่งปฏิวัติเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองในพ.ศ.2475) มาตลอด ไม่ว่าจะปีกซ้ายสายพลเรือน อย่างนายปรีดี พนมยงค์ หรือปีกขวาสายทหารอย่างจอมพล. พิบูลสงคราม

- ม.ร.ว.คึกฤทธิ์จึงโจมตีรัฐบาลจอมพลป.ในช่วงปลาย อย่างรุนแรงและต่อเนื่อง (ทั้งที่จอมพลป. และจอมพลผิน ก็เป็นคนที่ม.ร.ว.คึกฤทธิ์นับถือมาก่อน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เองก็ เคยรับคำเชิญจากจอมพลป.เป็นรัฐมนตรีร่วมคณะรัฐบาล ความสัมพันธ์ระหว่างม.ร.ว.คึกฤทธิ์ กับพล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ก็เปรียบเสมือนญาติ)

- ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ไม่โจมตีรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์และจอมพลถนอมเหมือนที่เคย โจมตีรัฐบาลจอมพลป. ทั้งที่เป็นรัฐบาลเผด็จการทหารเหมือนกัน

- จุดยืนทางการเมืองของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ถึงเปลี่ยนไปชนิดจากหน้ามือเป็น หลังมือ กล่าวคือเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ให้ความสนับสนุนขบวนการ นักศึกษา แต่ครั้นถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 (ที่หนังสือพิมพ์บางฉบับนำเสนอข่าวภาพ การแสดงละครล้อเลียนรัฐบาล โดยผู้ที่ถูกแขวนคอ นั้น มีใบหน้าละม้ายคล้ายของศรีชทายาท) ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ก็หันกลับมาโจมตีนักศึกษา

- ม.ร.ว.คึกฤทธิ์จึงได้นำแผนภูมิการปกครองของไทยที่เปลี่ยนจากระบอบ ประชาธิปไตยอันเป็นมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มาเป็น พระมหากษัตริย์พระราชทาน อำนาจอธิปไตยสูงสุดแก่สภากองทัพแห่งชาติ เป็นลักษณะการปกครองเดียวกับคอมมิวนิสต์ "สภาเปรซิเดียม" นำลงในคอลัมน์ชอยสวนพลู พร้อมทั้งเรียกร้อง ให้ประชาชนที่ยึดมั่นใน สถาบันพระมหากษัตริย์ออกมาต่อต้านล้มล้างแผนการดังกล่าว

- ม.ร.ว.คึกฤทธิ์จึงสนับสนุน พล.อ.สุจินดา คราประยูร โดยเฉพาะในเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 2535 ซึ่งขัดกับความรู้สึกของประชาชน เพียงเพราะพล.อ.สุจินดาอยู่คนละขั้วกับพล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ (ผู้ซึ่งม.ร.ว.คึกฤทธิ์เชื่อโดยส่วนตัวว่าคิดเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองไปจากระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข)

สาเหตุที่อธิบายถึงความเป็นกษัตริย์นิยมอย่างสุดซึ้ง แยกเป็นประเด็นได้ดังนี้

1.1 ความเป็นเชื้อพระวงศ์ในราชวงศ์จักรีโดยสายเลือด

บรรพบุรุษด้านบิดาของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ นั้นสืบสาแหรกมาจากราชสกุลในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก กล่าวคือ กรมขุนวรจักรธรานุภาพ หรือ พระองค์เจ้าปราโมช เสด็จปู่ของม.ร.ว.คึกฤทธิ์นั้น เป็นพระโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) กับเจ้าจอมมารดาอำภา (หรือเป็นพระเจ้าหลานเธอในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 นั่นเอง) กรมขุนวรจักรธรานุภาพนั้นทรงรอบรู้ในเรื่องกฎหมาย มีความรู้ทางช่างและศิลปะ จึงได้ดำรงตำแหน่งเป็นเสนาบดีว่าการกรมเมืองและกรมท่า เทียบชั้นจตุสดมภ์ นอกจากนั้นยังดำรงตำแหน่งควบคุมกรมช่างเคลือบ ช่างหุงกระจก และกรมฉนวนทก ด้วยความสามารถรอบตัวหลายด้าน จนถึงกับได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ในการจัดลำดับการสืบราชสมบัติไว้เป็นอันดับ 3 (เรียงลำดับดังนี้)

1. กรมหมื่นพิฆเนศวรสุรสังกาศ (เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์)
2. กรมหมื่นบาราบปรปักษ์
3. กรมหมื่นวรจักรธรานุภาพ (พระองค์เจ้าปราโมชเสด็จปู่ของม.ร.ว.คึกฤทธิ์)
4. กรมหมื่นอักษรสาส์นโสภณ (พระโอรสในรัชกาลที่ 3)

เมื่อเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ทรงครองราชย์แล้ว (รัชกาลที่ 5) ทรงโปรดกรมหมื่นวรจักรธรานุภาพเป็นอันมากโดยทรงเลื่อนพระอิสริยยศให้เป็นกรมขุนวรจักรธรานุภาพ และได้

โปรดเกล้าฯให้ช่างเขียนพระรูปกรมขุนวรจักรธรานุภาพขึ้น โดยโปรดให้ติดไว้ในห้องน้ำเงินบนพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ซึ่งโดยปกติห้องน้ำเงินนี้ จะมีเฉพาะรูปสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินหรือพระมหากษัตริย์ หรือสมเด็จพระเจ้าฟ้าเท่านั้น จึงนับเป็นเกียรติอันสูงสุดของตระกูลปราโมช และเป็นความภาคภูมิใจของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ด้วย 270

1.2 พระมหากษัตริย์ที่คนในสกุลปราโมช รวมทั้งม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ได้รับจากพระมหาศรัทธาต่าง ๆ

นอกจากพระมหากษัตริย์ที่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ทรงพระราชทานต่อกรมขุนวรจักรธรานุภาพ (เสด็จปู่ของม.ร.ว.คึกฤทธิ์) แล้ว กระทั่งพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าคำรบ (เสด็จพ่อของม.ร.ว.คึกฤทธิ์) ก็ได้รับการอุปถัมภ์จากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเช่นกัน เรื่องนี้ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เคยเขียนไว้ว่า

"โดยเหตุที่หม่อมเจ้าจิววาด (ท่านป้าของม.ร.ว.คึกฤทธิ์) เป็นผู้มักใหญ่ใฝ่สูงและขาดสติสัมปชัญญะ จึงคิดที่จะยกย่องกรมพระราชวังบวรฯ ให้ขึ้นเป็นใหญ่ในแผ่นดิน โดยคิดกำจัดหรือลดพระราชอำนาจพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯลงไป ในการนี้หม่อมเจ้าจิววาดได้คบคิดและรับการสนับสนุนอย่างลับๆจากกงสุลใหญ่ของประเทศมหาอำนาจประเทศหนึ่ง(อังกฤษ-ผู้เขียน) ซึ่งฝักฝ่ายอยู่ข้างวังหน้า และมีนโยบายจะเอาเมืองไทยเป็นเมืองขึ้นด้วยวิธีแบ่งแยกและปกครอง แผนการณ์ดำเนินไปจนถึงขั้นรุนแรง วันหนึ่งมีคนร้ายลอบเข้าไปจุดไฟในพระบรมมหาราชวังใกล้กับตึกที่เก็บดินดำ โดยประสงค์ที่จะให้ดินดำนั้นระเบิดขึ้น เเคราะห์ดีที่เจ้านายข้าราชการในวังหลวงเห็นเหตุการณ์ และดับไฟเสียทัน มิฉะนั้นอาจเกิดเหตุร้ายแรง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯอาจถึงเสด็จสวรรคตเสียแต่ต้นราชการ เมื่อเห็นเรื่องแตกหม่อมเจ้าจิววาด จึงหลบหนีไปเมืองเขมร มีโทษฐานกบฏและทำลายเอกราชของชาติติดตัวไป ตามกฎหมายขณะนั้น บิดามารดาของผู้กระทำผิดจะต้องรับผิดหากไม่ได้ตัวผู้ผิดมาลงอาญา ในขณะนั้น กรมขุนวรจักรธรานุภาพ

270 วิลาศ มณีวัต, คึกฤทธิ์ลาโลก, แพรวสำนักพิมพ์, 2538 หน้า 26

(เสด็จปู่ของม.ร.ว.คึกฤทธิ์) สิ้นพระชนม์แล้ว คงเหลือแต่ ม.ร.ว.ดวง ปราโมช ผู้เป็นมารดาของหม่อมเจ้าจิววาท (และเป็นย่าของม.ร.ว.คึกฤทธิ์) จึงต้องรับ โทษทัณฑ์ตามกระบิลเมือง กล่าวคือถูกริบราชบาทว์ ถูกลงอาญาเข็ญและ ถูกจำคุก เป็นเหตุให้พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าคำรบ (บิดาของม.ร.ว.คึกฤทธิ์) ซึ่งขณะนั้นมีชันษาเพียงเจ็ดขวบ ต้องพราวจากมารดา ปราศจากผู้อุปการะ ต้องระเห่ร้อน จนในที่สุด ต้องทรงเดินขายพยุพราเลี้ยงชีพตามหน้าบ่อนและ โรงหวย ต่อมาความทราบถึงพระกรรมของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ก็ได้ทรงพระมหากรุณาเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อม มิได้ทรงอาฆาต โปรดเกล้า ให้รับตัวพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าคำรบไปชุบเลี้ยง ให้เข้าโรงเรียนนายร้อย ทหารบก และทรงมีพระมหากรุณาธิคุณอีกนานาประการ สุดท้ายจะพรรณานี้ได้ ถ้วนทั่ว" 271

ไม่เพียงแต่เสด็จปู่และเสด็จพ่อเท่านั้น ตัวม.ร.ว.คึกฤทธิ์เอง เมื่อแรกเกิด ก็ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระพันปีหลวง นอกจากพระราชทานนามให้แล้วยังทรง รับเป็นหลานบุญธรรมอีกด้วย อีกทั้งชีวิตในวัยเยาว์ของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ก็ได้รับการเลี้ยงดูผูก พันกับชีวิตในรั้วในวัง ครั้งใดที่มารดาเข้าวัง ก็จะติดสอยห้อยตามไปด้วย กระทั่งครั้งหนึ่ง ขณะที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์กำลังวิ่งเล่นอยู่ในวัง เกือบจะไปชนรัชกาลที่ 6 เข้า แต่ก็ไม่ทรงถือเป็น อาญา ทรงเอาธารพระกรคล้องหัว ตรัสถามชื่อว่าเป็นลูกเต้าเหล่าใคร แล้วก็รับสั่งอย่างผู้ใหญ่ เอ็นดูเด็กว่า

"มึงรู้ไหม ถ้าเป็นแต่ก่อน มึงชนกูดกระไดตายนี้ เजाจะ ตัดหัวมึงเจ็ดชั่วโคตร" เด็กชายคึกฤทธิ์ก็กลัวเต็มที ลงหมอบกราบนั่งอยู่ พุดอะไรไม่ออก เสร็จแล้วพระองค์ท่านก็ไม่ว่าอะไร ทรงพระเมตตาขึ้นธาร- พระกรให้แล้วตรัสว่า "เฮ้อ...ถือไม้เท้าไป" จึงได้เชิญธารพระกรของพระองค์ ท่านไปส่งถึงรถพระที่นั่ง บรรดาข้าราชการบริพารที่ห้อมล้อมอยู่เห็นเข้าก็นึก เกรงว่าเด็กคนนี้เป็นคนโปรด" 272

271 ปัญหาประจำวัน, 14 พฤศจิกายน 2502

272 วิชาศ มณีวัต, คึกฤทธิลาโลก, แพร่สำนักพิมพ์, หน้า 36

พระมหากษัตริย์คุณต่างๆที่ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ค่อยๆซึมซับเข้าไปนี้เอง ได้ส่งผล ให้ม.ร.ว.คึกฤทธิ์มีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ และมีแนวคิดกษัตริย์นิยมมากที่สุดคนหนึ่ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เองก็เคยยอมรับว่า "ถึงผมจะเกิดมาในพระราชวงศ์ แม้ว่าจะห่างแหวอย่างไรก็ตาม ก็ได้รับการอบรมจากบิดามารดา ให้คิดถึงราชการพระเจ้าอยู่หัวเป็นใหญ่" 273

2) ความเป็นนายทุนที่เข้าใจในความเป็นธุรกิจของหนังสือพิมพ์

บทบาท ความคิด ลักษณะท่าที การแสดงออกของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ที่ผู้เขียนเห็นว่ามีส่วนมาจากปัจจัยดังกล่าว อาทิ

2.1 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์โจมตีสยามรัฐเพื่อให้สยามรัฐอยู่รอด

สละ ลิขิตกุล อดีตผู้ก่อตั้งสยามรัฐให้สัมภาษณ์แบบเจาะลึกในประเด็นนี้ว่า

"ตอนคุณชายเป็นกีด่าสยามรัฐหนักเลย แกก็พยายามทำให้สยามรัฐอยู่ได้โดยวิธีของตัวเอง ผมก็พลอยโดนไปด้วย แกหาว่าสยามรัฐมันกลายเป็นหนังสือพิมพ์ข่าวพาณิชย์ไปแล้ว เพราะคนทำมันประจบคึกฤทธิ์ เวลาคนอื่นเป็นนายกกีด่า เวลาคึกฤทธิ์เป็นนายกกลับเฉยๆ เป็นหนังสือพิมพ์ข่าวพาณิชย์ เป็นหนังสือพิมพ์ของรัฐบาลไป"

2.2 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เปิดกว้างต่อการถูกวิจารณ์

ประจวบ ทองอุไร อดีตบรรณาธิการของสยามรัฐ กล่าวในประเด็นนี้ไว้ว่า

"นักเขียนมีเยอะ คุณชายท่านก็ยังเขียนอยู่ (ช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516) คุณเสนีย์ ปราโมช ก็กระโดดมาเขียนด้วย บางครั้งก็เล่น

273 คึกฤทธิ์กับการเมืองไทย, 2527 หน้า 27

ผมย่าแม่เหมือนกัน ทั้งคู่เป็นพี่น้องกันนี้ บางอันคุณเสนีย์เขียนถึงน้องชาย ผมก็ดันทะเล้งไปแก้เสียหน่อย ให้มันเบา กลัวจะถูกด่า ฝ่ายคุณชายรู้เข้าก็ โกรธผม" 274

สุทธิชัย หยุ่น อดีตคอลัมนิสต์ของสยามรัฐ กล่าวในประเด็นนี้ไว้ว่า
"คุณชายไม่เคยมายุ่งกับความเห็นของคนในสยามรัฐเลย ใครจะเขียนยังงี้ก็ได้ ไม่มีการเซนเซอร์" 275

2.3 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เห็นว่าบางครั้งเสรีภาพ / ความรับผิดชอบของหนังสือพิมพ์ ก็ใช้ได้ ความคิด แต่ใช้ไม่ได้ในความเป็นจริง

เช่น

- กรณีที่ 1 สมัยรัฐบาลจอมพลป. การปาฐกถาในหัวข้อ "การหนังสือพิมพ์" ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้ดำเนินหนังสือพิมพ์โดยยกตัวอย่างการลงข่าวโดยขาดธรรมะ เช่น การขาย ข่าวสังคม เพื่อให้หนังสือพิมพ์ขายได้มากขึ้น กล่าวคือม.ร.ว.คึกฤทธิ์ยอมรับว่าคนเรามีความอยากรู้อยากเห็นเรื่องของคนอื่น และชอบเห็นชื่อตนเองประกฏอยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์ ฉะนั้นข่าวสังคม เช่น ข่าวงานรื่นเริง ข่าวการสมรส จึงมีผู้อ่านมาก ที่ยิ่งลงชื่อบุคคลที่ลงไปได้มากเท่าไร คนที่จะซื้อหนังสือพิมพ์ก็จะมากขึ้นไปตาม ฉะนั้นข่าวสังคมจึงไม่จำเป็นต้องมีสาระ แต่มีชื่อของบุคคลลงไว้ให้มากก็พอ หากหนังสือพิมพ์ใดสามารถลงชื่อบุคคลได้ห้าร้อยคน หนังสือพิมพ์ฉบับนั้นก็จะขายได้ห้าร้อยฉบับอย่างแน่นอน หรือ การนำเสนอ ข่าวซึ่งผิดวิสัย ไม่น่าจะเป็นไปได้ เช่น ข่าวแมวออกลูกเป็นหนู เณรหะได้ เต่าทำน้ำมนต์ พระพุทธรูปผุดขึ้นจากต้นมะพร้าว ฯลฯ ไม่ว่าผู้อ่านจะเชื่อหรือไม่ก็ตาม แต่ถ้าหนังสือพิมพ์เขียนข่าวอย่างตื่นเต้นโลดโผนมีภาพประกอบ มีการสัมภาษณ์ผู้รู้เห็นในสิ่งที่ผิดธรรมดาเหล่านี้ ความสนใจของคนอ่านก็จะยิ่งเพิ่มขึ้น

274 36 ปีกับ 7 บรรณาธิการ, สยามรัฐฉบับพิเศษครบรอบ 36 ปี หน้า 12

275 ทองแถม นางจ่านงและศิริวรรณ สุขวิเศษ, มหาครูคึกฤทธิ์, 2538 หน้า 90

อย่างไรก็ตามภายหลังจากการปรากฏเพียงเดือนเศษ ในคอลัมน์ตอบปัญหาประจำวัน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ก็แสดงความเข้าอกเข้าใจในความเป็นธุรกิจของหนังสือพิมพ์ (ซึ่งอาจต้องลงเรื่องที่ขัดต่อธรรมะ) เช่น

1) มีผู้ถามเกี่ยวกับการลงข่าวข่มขืนอนาจารบ่อยๆ จนพ่อแม่อนตาไม่หลับ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ตอบว่า "การที่นสพ.ลงข่าวอยู่เสมอมจะทำให้พ่อแม่ได้กวดขัน ไม่ให้ลูกไปในที่เปลี่ยวคนเดียว และคนทั้งหลายรวมถึงรัฐบาลได้รู้ความจริงและได้กวดขันปราบปราม" 276

2) มีผู้ถามถึงกรณีที่หนังสือพิมพ์ลงโฆษณาแจ้งความ ที่มีภาพโป๊ต่อเสียด อันอาจจะทำให้เสื่อมเสียศีลธรรมประชาชน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ตอบว่า "ไม่ควรตำหนิเพราะบางฉบับกองบรรณาธิการกับกองจัดการ ทำงานเป็นอิสระต่อกัน กองบรรณาธิการอาจจะไม่เห็นด้วยกับภาพหรือบทความที่เสื่อมเสียศีลธรรม แต่ไม่มีสิทธิไปว่ากล่าว" 277

กรณีที่ 2 สมัยรัฐบาลพล.อ.เปรม ช่วงที่ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ตัดญาติกับสื่อมวลชน (โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์) ซึ่งมักเสนอเหตุการณ์ทางการเมือง โดยเน้นแต่ภาพความขัดแย้งนั้น ในการบรรยายเรื่อง "การเมืองไทย" ที่โรงแรมแอมบาสเดอร์ วันที่ 25 พฤษภาคม 2528 ผู้ฟังการบรรยายถามม.ร.ว.คึกฤทธิ์ว่าถ้ารัฐบาลทำให้เศรษฐกิจทรุดไม่กลัวประชาชนปฏิวัติหรือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ตอบว่า "หนังสือพิมพ์ต่างหากที่ทำให้รัฐบาลทรุด หนังสือพิมพ์นั้นมีประโยชน์แต่ไม่เคยเขียนให้ดีเลย เขียนให้ฟังทุกที เป็นปฏิปักษ์กับทุกรัฐบาล" 278 แต่หลังจากนั้นไม่นาน ในการให้สัมภาษณ์นิตยสารฉบับหนึ่ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ก็แสดงความเข้าอกเข้าใจในความเป็นธุรกิจของหนังสือพิมพ์

"การเขียนคอลัมน์ธรรมดาๆ มันก็ไม่มีใครอ่านก็ต้องเดิมนสพ.เดิมนส.เต็มให้มันโลดโผนนิดหน่อย คนเขียนก็คงไม่มีเจตนาอะไร นั้นเป็นวิธีการเขียนจูงใจคนอ่าน เพื่อจะได้ขายหนังสือพิมพ์ได้มาก คนจะได้มาลงแจ้งความโฆษณาต่างๆ อย่างผมนี่เป็นสิ่งทำห้พลาดหัวเด็ดขาดนัก ลงตัวไม้ตัวใหญ่ๆ

276 ปัญหาประจำวัน, 2 เมษายน 2497

277 ปัญหาประจำวัน, 26 กุมภาพันธ์ 2495

278 จัตวา กลิ่นสุนทร-บรรณาธิการ, รัฐบุรุษชื่อเปรม, หน้า 534

ทุกที ไม่มีเรื่อง ลงรูปเฉยๆก็ยังมี แต่ผมก็เข้าใจ หนังสือพิมพ์นะ ไม่อ่าน ละเอียด ดูแค่หัวข่าว มันสนุกดี ข่าวมันไม่เหมือนหัวหрок หัวมันตื้นตื้น แต่ข่าวมันแข็งแรง" 279

3) ความเป็นศิลปินซึ่งค่อนข้างเจ้าอารมณ์

ความเป็นศิลปินเจ้าอารมณ์ของม.ร.ว.คึกฤทธิ์นั้น ผู้ใกล้ชิดบางคนเปรียบเทียบไว้ว่าเหมือนกับดวงอาทิตย์ เมื่ออยู่ใกล้มักจะร้อน และหากพิจารณาถึง "วัย" ที่มากขึ้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีขณะอายุ 64 ปี และเป็นนักการเมืองอาวุโสผู้มีบทบาทอย่างสูงหลายรัฐบาลต่อมา เมื่อถูกวิพากษ์วิจารณ์หนักหน่วงรุนแรงขึ้น ในฐานะปुरुชนคนหนึ่ง ก็คงมีอารมณ์โกรธ มีความไม่พอใจอยู่ ดังนั้น ในสมัยรัฐบาลพล.อ.เปรม เดือนธันวาคม 2524 การอภิปรายเรื่อง "สถานภาพของหนังสือพิมพ์ไทยในปัจจุบัน" ม.ร.ว.คึกฤทธิ์จึงแสดงความคิดเห็นใหม่ โดยสนับสนุนให้ผู้เสียหายจากการกระทำของหนังสือพิมพ์ฟ้องร้องต่อศาล

"สำหรับผู้ที่ถูกหนังสือพิมพ์กระทำร้าย ที่แล้วๆมาไม่มีใครกล้าโต้ตอบ เพราะกลัวหนังสือพิมพ์ กระทบเป็นคณนึ่งมาตลอด เพราะความกลัวนี้แหละ ไม่กล้าทำอะไร ก็ปล่อยกันไป แต่ผมอยากจะตั้งคำถามเสียที่ว่า ไอ้ความกลัวเกินไปนี้มันถูกหรือผิด อย่างหนังสือพิมพ์ลงหมิ่นประมาทอย่างชัดเจน ควรหรือไม่ที่ผู้ถูกหมิ่นประมาท จะต้องขอความยุติธรรมจากศาล กระทบคิดในระยะนี้ว่า พุดจาเสียดสีหรือมันไม่ตรงนัก ละเว้นได้ ไม่ว่าอะไร แต่ถ้าออกชื่อ ออกเสียงแล้ว กระทบก็เห็นว่าควรจะต้องขอความยุติธรรมจากศาล ดำเนินคดีฟ้องร้องกันบ้าง ถ้าไม่อย่างนั้นจะเป็นการปล่อยให้สถาบันการหนังสือพิมพ์ ลงเหว โดยไม่มีใครเห็นวรั้งเลย กระทบอยากจะขอเสนอว่า เห็นจะต้องฟ้องร้องกันบ้าง ตัวกระทบเองก็จะปฏิบัติอย่างนั้นเช่นเดียวกัน ต่อไปคอยดูซิ ฟ้องตะเลย" (หมายเหตุผู้เขียน- ตลอดชั่วอายุขัยของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ไม่เคยฟ้องร้องหนังสือพิมพ์)

อีกกรณีหนึ่ง ซึ่งพอจะชี้ให้เห็นถึงความเป็นศิลปิน โกรธบ้าง หายบ้าง ก็คือ เหตุการณ์ในวันที่ 2 ธันวาคม 2530 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ซึ่งไปเข้ารับการรักษาโรคหัวใจ ที่โรงพยาบาลซีดาร์ส ไชนาย เมดคัลเซ็นเตอร์ ลอสแอนเจลิส สหรัฐอเมริกา และพักรักษาตัว นานกว่าหนึ่งเดือน ได้เดินทางกลับมาถึงสนามบินดอนเมือง ในการนี้ปรากฏว่ามีสื่อมวลชน ไปรอรับจำนวนมากเพื่อสัมภาษณ์ แม้จะมีคำถามไม่เหมาะสมกับกาลเทศะ เช่น ขอให้วิเคราะห์ สถานการณ์การเมือง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ก็ไม่ได้ถือเป็นอารมณ์

"โถเพิ่งเหยียบเตียงเดี๋ยวนี้ เครื่องบินก็เสียเวลาเป็นอันมากมาย จะมา วิเคราะห์อะไรกันไหนเอาไว้สักวันสองวันก่อนให้มันได้อ่านหนังสือพิมพ์ดูก่อน" เมื่อถูกถามถึงช่วงที่อยู่ต่างประเทศคิดถึงอะไรเป็นพิเศษ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ตอบ ทีเล่นทีจริงว่า "อยู่เมืองนอกคิดถึงหนังสือพิมพ์ไทยเพราะมันยุ่งน้อยไป" 280

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เกี่ยวกับความเป็นศิลปินซึ่งค่อนข้างเจ้าอารมณ์ ของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ คุณสละ ลิขิตกุล ได้อธิบายไว้ดังนี้

"เอาจริงกว่ามีใครบ้างในประเทศไทย หรือในโลกที่ยกสันตินี้ให้นักข่าว ดันเหตุที่นักข่าวไปสัมภาษณ์คุณชาย ผมจำไม่ได้นะ แต่ผมจำได้ว่า วันนั้นมี นักข่าวหลายคนไปสัมภาษณ์ แกก็บอก จะไปพูดอะไร เอาสันตินี้แหละ แล้วแกก็ยกให้ดู นักข่าวผู้หญิงนี่กลัวแกเลยนะ บางทีแกให้ของลับ....."

เวลาโกรธ โกรธแรงมาก แต่โกรธประเดี๋ยวเดียว เป็นอย่างนี้ตั้งแต่ หนุ่มแล้ว มีอยู่วันหนึ่งแกไปงานแต่งงานลูกศิษย์ผมนั่งรออยู่ที่ห้อยเทียนเหลา พอคุณชายกลับมา หน้าบึ้งเลยนะ แกบอกว่า ไม่มีใครเคารพนับถือแกเลย เหมือนกับไปขอตานในงานนี้ เจ็บใจ แค่นมันเหลือเกิน ทำอะไรมันไม่ได้ต้อง ทำตัวเอง แล้วก็เอาบุหรีที่สุบ สมัยนั้นสุบยี่ห้อล็กก็ส์ไตร์ค์ จีที่มีตัวเอง เป็น วิธระงับอารมณ์ที่แปลกที่สุด"

หมายเหตุ-

การที่ม.ร.ว.คึกฤทธิ์วิจารณ์หนังสือพิมพ์มากขึ้นเป็นลำดับ ย่อมไม่ใช่เรื่องของ "อารมณ์" เพียงอย่างเดียว สิ่งที่ไม่ควรมองข้ามก็คือกระบวนการเรียนรู้ในฐานะนักการเมืองของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ นั่นเอง

นับแต่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เปลี่ยนสถานภาพจากนักหนังสือพิมพ์มาเป็นนักการเมือง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ย่อมเรียนรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทีละน้อยจากการเป็น "ผู้วิจารณ์" มาเป็น "ผู้ถูกวิจารณ์"

ในตอนต้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ยังคงเห็นว่าหน้าที่นักการเมืองจะถูกหนังสือพิมพ์วิพากษ์วิจารณ์บ้างนั้น เป็นเรื่องการตรวจสอบตามปกติ "ที่เดี๋ยวนี้ผมใจเย็นได้นะ ก็ต้องขอบคุณหนังสือพิมพ์ที่ทำให้ผมแข็งแกร่ง เพราะถูกตำหนาด้านแล้ว เลยหาเสียง สมัครผู้แทนฯได้ส.บ.ม." 281 ครั้นเวลาผ่านไป เข้าสู่สมัยรัฐบาลพล.อ.เปรม เมื่อการวิพากษ์วิจารณ์หนักหน่วงรุนแรงขึ้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ก็เริ่มมองหนังสือพิมพ์ด้วยสายตาวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้นเช่นกัน "ที่ผ่านมามีผมเชื่อหนังสือพิมพ์มากเกินไป คิดว่าเป็นเพื่อนเป็นฝูง บางทีก็พูดจาติดตลกบ้าง อะไรบ้าง หนังสือพิมพ์เอาไปลงเป็นจริง ผมก็เสียคนทุกทีผมก็เลิก" 282 ครั้นถึงสมัยรัฐบาลนายชวน ซึ่งม.ร.ว.คึกฤทธิ์ถอยหลังออกมา ไม่มีฐานะทางการเมืองอีกต่อไปแล้ว คำพูดของม.ร.ว.คึกฤทธิ์เกี่ยวกับหนังสือพิมพ์ในยุคนี้ จึงน่าจะเป็นความคิดแท้ๆ หรือคิดอย่างที่พูด ซึ่งม.ร.ว.คึกฤทธิ์เห็นว่าอุดมคติของหนังสือพิมพ์ที่ทำหน้าที่เพื่อส่วนรวมนั้น เป็นเพียงสิ่งจอมปลอม

"สิ่งที่เราพูดกันมากกว่าหนังสือพิมพ์ต่อผู้เพื่อคนส่วนใหญ่ ก็เป็นเพียงหลักยึดกันว่า ใครก็ทำเพื่อคนส่วนใหญ่ เอาเข้าจริงก็ทำเพื่อตัวเอง ทำเพื่อขายหนังสือพิมพ์ ถ้าขายได้มากมันเพื่อส่วนรวมหรือส่วนตัว สิ่งที่เราพูดกันว่าเพื่อส่วนรวมนั้นมันเป็นการโกหกตัวเองทั้งสิ้น บางครั้งโกหกตัวเอง ยกย่องตัวเอง และหลอกตัวเอง อุดมคติของหนังสือพิมพ์ที่ถือกันทุกวันนี้ คือการหลอกตัวเองเป็นส่วนใหญ่นักหนังสือพิมพ์เป็นความหวังให้กับสังคมไม่ได้" 283

281 รงค์ วงษ์สวรรค์, คึกฤทธิ์แสบสันต์, 2539 หน้า 51

282 สัมภาษณ์. มติชน 21 มิถุนายน 2526 หน้า 3

283 วารสารสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, กันยายน-ตุลาคม 2536 หน้า 5

4) การเป็นนักตรวจสอบรัฐบาลโดยวิธีเสียดสี

ช่วงที่โดดเด่นที่สุดในเรื่องเสียดสี ไม่มีช่วงใดเกินสมัยรัฐบาลจอมพลป. เช่น

คึกฤทธิ์แกล้งถึงข่าวตามร้านกาแฟ

"ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ขอให้เราแจ้งแก่ท่านผู้อ่าน และท่านที่มีไมตรีจิตติดต่อมาแสดงความห่วงใยทั้งทางจดหมายและทางโทรศัพท์ว่า ตามที่ได้มีข่าวตามร้านกาแฟว่า มีเจ้าพนักงานตำรวจไปสอบสวนม.ร.ว.คึกฤทธิ์ที่บ้านนั้น ไม่ตรงต่อความจริงนัก เพราะข่าวที่ว่าเจ้าพนักงานตำรวจไปสอบสวนที่บ้าน ไม่ต้องเรียกตัวไปสอบสวน ดูจะทำให้ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ใหญ่ไปซักหน่อย และถ้ามีข่าวอย่างนี้บ่อยๆ เดียวจะเกิดเบ่งขึ้นมา เพราะนึกว่าตัวเองใหญ่จริงๆ" 284

จากการวิเคราะห์เอกสารแหล่งต่างๆ พบว่า บุคลิกความเป็นนักเสียดสีที่เล่นที่จริง (Satirist) ของม.ร.ว.คึกฤทธิ์นั้นได้ปรากฏมาโดยตลอด ก่อนหน้าที่ม.ร.ว.คึกฤทธิ์จะมา เป็นนักหนังสือพิมพ์เสียอีก ถ้าย้อนกลับไปพิจารณาถึงสภาพแวดล้อม ภูมิหลังในอดีตแล้ว ก็ จะเห็นที่มาที่ไปของบุคลิกดังกล่าวได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้รับการอบรม เรียนหนังสือจากครูคนแรก คือ ม.ร.ว.บุญรับ (ปราโมช) พินิจชนคดี พี่สาวแท้ๆ ซึ่งเป็นนักกลอนนักเขียน และมีอิทธิพลที่มีต่อน้องชายอย่างลึกซึ้ง ม.ร.ว.บุญรับเคยเล่าถึงน้องชายว่า เป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอนมาตั้งแต่เล็ก เวลานอนไม่มีใครกล่อม จะกล่อมตัวเองจนหลับ เช่น "เจ้าช้ออัญชัน ฉันรักตัวทุกวัน รู้ตัวบ้างไหม เจ้าช้ออบเชย อย่ามารักฉันเลย ฉันเป็นขงจ้ง" 285

284 สยามรัฐฉบับพิเศษ ครบรอบ 36 ปี, 2529

285 สุกัญญา สุตบรรทัด, นักหนังสือพิมพ์ชื่อ คึกฤทธิ์ ปราโมช, หน้า 33

ความฉลาดเฉลียว อันเป็นผลซึมซับจากการอ่านการเขียนของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ได้แสดงให้เห็นมาตั้งแต่เด็ก เช่น ครั้งหนึ่งในการแข่งขันตอบปัญหา เมื่อมีคำถามว่า ตัวละครใดในวรรณคดีที่มีชื่อแปลความหมายได้ยากไว้เหนือหัวและต่อสู้ ขณะที่ผู้แข่งขันอื่น ซึ่งล้วนเป็นผู้ใหญ่มีอายุมากกว่า บ้างก็เป็นเสนาอำมาตย์ ยังคลำหาคำตอบอยู่ แต่เด็กชาย คึกฤทธิ์ได้เขียนใส่เศษกระดาษส่งคำตอบที่ถูกต้องไปแล้วว่าตัวละครนั้นคือ "ชูชก"

นอกจากนี้สมัยเรียนที่อังกฤษ ไม่เพียงแต่ม.ร.ว.คึกฤทธิ์จะเรียนได้เกียรตินิยม แล้วยังสามารถสอบไล่คัมภีร์ศาสนาคริสต์นิกายได้เป็นที่ 1 ของคอลเลจ และของมณฑลอีกด้วย วิลาส มณีวัต เขียนอธิบายถึงม.ร.ว.คึกฤทธิ์ว่า

"เขามีลักษณะอย่างหนึ่ง ซึ่งนักเรียนนอกทั่วไปไม่มี นั่นคือความเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน เขาจำหลายตอนจาก "อิเหนา" และ "รามเกียรติ์" ได้ดี เขาสามารถว่าสัทวารกลอนสดได้เจ็ยแจ้ว ไม่แพ้หนักกลอนเยี่ยมของเมืองไทย ทั้งนี้ก็เพราะเมื่อตอนเรียนที่พบลิศสกุลในอังกฤษ หม่อมมารดาเกรงว่าลูกชายจะลืมภาษาไทยจึงจัดส่งหนังสือรามเกียรติ์ อิเหนา และระเด่นลันได ไปให้อ่าน ความรักในกาพย์กลอนอักษรไทยจึงฝังจิต ฝังใจเขามาแต่เด็ก จึงไม่ประหลาดที่เขาร้องเพลงน้อยได้กับแม่เพลงลือชื่อได้" 286

5) ความเป็นผู้โดดเด่นด้านความสัมพันธ์กับผู้นำรัฐบาล

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เป็นทั้งนักการเมืองและนักหนังสือพิมพ์ที่มีบารสูง ผู้นำรัฐบาลสมัยต่างๆ จึงให้ความเกรงใจ พยายามผูกสัมพันธ์ด้วย ความสัมพันธ์เช่นนี้เอง ทำให้เรื่องเดียวกันมีผลออกมาไม่เหมือนกัน เช่น กรณี "รัฐบาลจะให้บรรณาธิการจบปริญญา"

สมัยจอมพล. รัฐบาลพยายามออกพระราชบัญญัติการพิมพ์ฉบับใหม่ โดยอ้างเหตุผลเพื่อป้องกันการแทรกแซงของลัทธิคอมมิวนิสต์ ตัวบทของกฎหมายระบุว่าให้จำกัดวิทยฐานะของบรรณาธิการหนังสือพิมพ์โดยต้องเป็นผู้มีความรู้สูง ครั้งนั้นม.ร.ว.คึกฤทธิ์เสียดลีกลับไปว่า "ผมมองมุมกลับไปกว่านั้นอีกคือถ้าตัวบุคคลที่มาเป็นรัฐบาล มีความรู้สูงๆ ปัญหาเรื่องการเซ็นเซอร์หนังสือพิมพ์ก็คงไม่เกิดขึ้น" 287

286 วิลาส มณีวัต, อารมณ์ขันของคึกฤทธิ์, 2538 หน้า 21

287 ปัญหาประจำวัน, 27 สิงหาคม 2495

แต่พอสมัยจอมพลถนอม ขณะที่ยังรัฐบาลเพิ่งบริหารประเทศได้เพียงเดือนเศษ ก็มีการเตรียมยกร่างพระราชบัญญัติการพิมพ์ฉบับใหม่ มีผู้เสนอให้บังคับไว้ในกฎหมายว่า วุฒิการศึกษาของบรรณาธิการอย่างน้อยต้องได้ปริญญาตรี ในครั้งนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้แสดงความเห็นอย่างเป็นทางการเป็นเหตุเป็นผล "ไม่มีการเสียดสีเหมือนสมัยจอมพล."

"เรื่องปริญญานั้นไม่สำคัญ แต่ที่สำคัญที่ประสบการณ์ได้รู้มากได้เห็นมาก เป็นพหูสูตนั้นอย่างหนึ่ง นอกจากนั้นสำคัญที่ความรับผิดชอบต่อสังคม และสำคัญที่มโนธรรมของนักหนังสือพิมพ์นั่นเอง ทั้งสามอย่างนี้เป็นสิ่งสำคัญที่สุด... การที่จะกำหนดวุฒิของบรรณาธิการไว้ในกฎหมายนั้น ผมเข้าใจว่าคงจะเป็นเพราะเหตุว่า ผู้ที่เสนอร่างกฎหมายนั้น ได้คิดว่าจะจำกัดบุคคลที่จะเข้ามารับตำแหน่งบรรณาธิการนั้น ให้เป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบ และสามารถที่จะคุมหนังสือพิมพ์ให้ดี แล้วเป็นหนังสือพิมพ์ที่รับผิดชอบต่อสังคม ในการนี้เมื่อไม่ทราบว่าจะกำหนดลงไปอย่างไร ก็ต้องเอามาตรฐานการศึกษาเป็นใหญ่... คนที่มีการศึกษาสูงนั้น เป็นผู้ร้ายก็ได้ นั่นเป็นเรื่องที่ใครๆก็ทราบ เพราะการศึกษามันไม่ได้ทำให้คนมีศีลธรรมอะไรดีขึ้น หรือถ้าว่าคนที่ไม่มีศีลธรรม มีสันดานเป็นผู้ร้าย แล้วเผชิญไปได้รับการศึกษาสูง มันก็ยิ่งจะทำให้พฤติกรรมของเขานั้น เป็นที่หวาดหวั่นยิ่งขึ้นไปอีก การที่จะทำชั่วโดยมีความรู้ นั้นเป็นเรื่องที่ทำให้ความชั่วนั้น สามารถที่จะเป็นความชั่วร้ายแรงขึ้น และจะสอบสวนจับกุมอะไรกันได้ยาก..."

เรื่องนี้ดูๆไปแล้ว ก็ดูเหมือนจะไม่มีทางกำหนดกันได้ในทางกฎหมาย ก็เป็นหน้าที่ของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ จะต้องเลือกเฟ้นผู้ที่มีคุณสมบัติต่างๆเหล่านั้นมาเป็นบรรณาธิการเอาเอง... ถ้าจะพูดไปแล้วหนังสือพิมพ์เป็นสิ่งที่มียุติพลมาก เพราะเหตุว่าสิ่งใดที่พิมพ์ไปแล้วปรากฏแก่หูตามาหาชน ก็ย่อมจะทำให้เกิดความเชื่อถือ เมื่อมียุติพลเช่นนี้ ทางการก็ต้องเฟื่องเสียงอยู่เป็นอย่างมาก แต่เมื่อไม่มีทางกำหนด ใดๆก็จะต้องปล่อยกันไปแล้ว ก็ "ไปควบคุมมาตรฐานของหนังสือพิมพ์กันเอาในทางอื่น" 288

288 รายการวิทยุ เพื่อนนอน 22 มกราคม 2507 อ้างใน คึกฤทธิ์กับสังคม เมืองไทย, ประพันธ์สาสน์, 2510 หน้า 273-282

6) การเป็นนักวิเคราะห์สถานการณ์ชั้นเยี่ยม *

ประโยคหนึ่งซึ่งอธิบาย "ความเป็นคนรู้หลบเป็นปีก รู้หลีกเป็นหาง" ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้ดีที่สุดคือการตอบปัญหาในสยามรัฐสมัยจอมพลสฤษดิ์ ดังนี้

"ความรู้ความสามารถอย่างยอดเยี่ยมของผม คือ รู้ว่าอะไรควรพูด อะไรไม่ควรพูด และสามารถที่จะพูดในเรื่องควรพูด และสามารถที่จะระงับ การพูดในเรื่องที่ไม่ควรพูด" 289

7) ความเป็นนักปฏิบัตินิยม/เสรีนิยมอะลุ่มอลวย

7.1) ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ไม่เรียกโรงให้แก้ไขโครงสร้างกฎหมาย เชื่อว่าสามารถ เล่นได้ตามกติกา ไม่ว่าจะกติกาที่นั้นจะรัดรอนเสรีภาพมากน้อยเพียงใด

เช่น สมัยจอมพลถนอม ขณะสถานิติบัญญัติกำลังร่างพระราชบัญญัติการพิมพ์ ฉบับใหม่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์กล่าวว่า "จะร่างกฎหมายกันอย่างไรก็ร่างออกมาเถิดไม่กระทบ กระเทือน เสรีภาพของผมทั้งนั้น"

7.2) ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เห็นว่าการใช้เสรีภาพต้องมีความรับผิดชอบกำกับ

เช่น สมัยจอมพลป. ม.ร.ว.คึกฤทธิ์กล่าวในการปาฐกถาเรื่องการหนังสือพิมพ์ ว่า "นักหนังสือพิมพ์ ที่ดีย่อมรู้จักใช้เสรีภาพให้ถูกสถานการณ์เสมอ และหนทางที่จะรักษา เสรีภาพ และธรรมะแห่งหนังสือพิมพ์ไว้ได้ ก็ด้วยความรู้จักประมาณตนและรับผิดชอบ"

* รายละเอียดดูสรุปบทที่ 4

289 ปัญหาประจำวัน, 12 สิงหาคม 2505

7.3) ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เห็นว่าความสงบเรียบร้อย ปลอดภัยของผู้ร้ายของบ้านเมือง สำคัญกว่าเสรีภาพหนังสือพิมพ์

หลังจากจอมพลสฤษดิ์ก่อสังหารกรรมไปแล้วถึง 7 ปี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ยังคงเขียนชื่นชมจอมพลสฤษดิ์อยู่

"คิดถึงท่านจอมพลสฤษดิ์จริงไฉน!

เมื่อสมัยท่านมีชีวิตอยู่โจรผู้ร้ายไม่ชุกชุมเหมือนทุกวันนี้ เอาละครับ ผมไม่เถียง จอมพลสฤษดิ์ปกครอง แบบเผด็จการป่าเถื่อน จับคนเป็นว่าเล่น โดยไม่ต้องขึ้นโรงขึ้นศาลผิดหลักการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่ทุกวันนี้ เรามีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย มีผู้แทนเข้ามานั่งประชุมในสภา มีพรรคการเมืองแบ่งออกเป็นฝ่ายรัฐบาลฝ่ายค้าน ผู้แทนมีเสรีภาพนักการเมืองก็มีเสรีภาพ แกลงแก่หนังสือพิมพ์ ค่าเป็นหมูเป็นหมากก็ยังได้ แต่หนังสือพิมพ์และชาวบ้านมีเสรีภาพเช่นนั้นหรือเปล่า ถ้าไม่มีเสรีภาพที่จะพูดจะเขียนแสดงความคิดเห็นก็ช่างเถิด แต่มีเสรีภาพจากโจรผู้ร้าย และจากการถูกเข่าขวัญจากผู้ก่อการร้ายหรือเปล่า?" 290

หากกล่าวโดยเปรียบเทียบทัศนะของม.ร.ว.คึกฤทธิ์กับนักคิดเสรีนิยมตะวันตกแล้ว พบว่าทัศนะของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ที่ว่า "เสรีภาพของคนทุกคนจำกัดอยู่ภายในขอบเขตแห่งกฎหมาย" นั้น คล้ายคลึงกับนักคิดอย่าง จอห์น ล็อก, จัง จากซ์ รูสโซ, มองเตสกีเออ ฯลฯ ซึ่งมองเสรีภาพเป็นสิ่งที่มิชอบเขตภายใต้กฎหมายเช่นกัน ทว่ามีความแตกต่างกันในรายละเอียดปลีกย่อยที่ กฎหมายของนักคิดเสรีนิยมตะวันตกจะต้องร่างขึ้นโดยความยินยอมพร้อมใจของประชาชนส่วนใหญ่ โดยถือเป็นประหนึ่ง "สัญญาสังคม" (le Contract Social) แต่กฎหมายของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ร่างขึ้นโดยความยินยอมพร้อมใจของเผด็จการไม่กี่คน

ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะความเป็นนักปฏิบัตินิยมของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ กล่าวคือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ไม่ได้มองเสรีภาพในเชิงอุดมคติ (ผู้ที่มองเสรีภาพในเชิงอุดมคติ เช่น ฌอง ปอล ซาร์ดส์ ให้ความสำคัญแก่เสรีภาพถึงขนาดว่า ถ้ามนุษย์ปราศจากเสรีภาพแล้ว มนุษย์ก็ไม่แตกต่างอะไรจากก้อนหินที่อยู่ในโลกในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของโลก การทำลายเสรีภาพของบุคคลหนึ่งบุคคลใดจึงเท่ากับเป็นการลดทอนบุคคลนั้น ให้เปลี่ยนสภาพจากการเป็นมนุษย์ไปเป็นวัตถุชิ้นหนึ่ง) สำหรับม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ถ้ามีเหตุผลอันสมควรก็ยินยอมที่จะถูกรีดรอนเสรีภาพไปบ้างหรือใช้เสรีภาพเท่าที่มีอยู่ รู้จักเหลี่ยมคู ประชดประชันเสียดสี หาทางหลบเลี่ยงเพื่อให้ได้เสรีภาพนั้นมา

ข้อเสนอแนะ

อุปสรรคสำคัญในการศึกษาวิจัยครั้งนี้คือเรื่องการเก็บรวบรวมและจัดการข้อมูล เนื่องจาก 1) งานเขียนของม.ร.ว.คึกฤทธิ์จำนวนมหาศาล แม้ผู้เขียนจะได้ตามค้นอย่างที่สุดแล้ว แต่ก็เชื่อว่ายังมีตกหล่นอยู่บ้าง 2) ยุคบั้นปลายชีวิตของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ มีการรวบรวมงานเขียนไว้น้อยมาก และที่มียังมีก็เป็นเรื่องเก่านำมาเล่าใหม่ 3) งานที่เขียนถึงม.ร.ว.คึกฤทธิ์แบ่งเป็นสองขั้วชัดเจน ฝ่ายหนึ่งเขียนบูชาครุจนดูเหมือนม.ร.ว.คึกฤทธิ์เป็นผู้วิเศษเหนือมนุษย์ อีกฝ่ายหนึ่งวิพากษ์วิจารณ์อย่างเผ็ดร้อน จนดูประหนึ่งว่าม.ร.ว.คึกฤทธิ์กลายเป็นคนไม่จริงใจไปเสียทุกเรื่อง

ผู้เขียนยอมรับว่าการวิเคราะห์ห้บทบาทและความคิดเห็นต่าง ๆ นั้น ในส่วนหนึ่งได้เกิดความคาดหวังที่จะเห็นม.ร.ว.คึกฤทธิ์เป็นนักหนังสือพิมพ์ผู้ยิ่งใหญ่ เป็นผู้ตั้งมั่นในอุดมคติต่อสู้กับเผด็จการที่รุกรานเสรีภาพจนสุดตัว จนบางครั้งลืมนมองไปว่าม.ร.ว.คึกฤทธิ์ก็เป็นปุถุชนคนหนึ่ง มีเลือดมีเนื้อ มีหัวใจ มีอารมณ์ และที่สำคัญมีเหตุผลส่วนตัวอยู่ด้วย

ผู้เขียนเห็นว่าควรจะได้มีการศึกษาม.ร.ว.คึกฤทธิ์ในมุมอื่นๆ ต่อไป เพราะนอกเหนือจากฐานะของผู้นำทางการเมืองและนักหนังสือพิมพ์แล้ว ยังมีประเด็นที่น่าสนใจอีกหลายด้าน โดยเฉพาะในประเด็น "การใช้พลังวรรณกรรมตอบสนองวัตถุประสงค์ทางการเมือง"